

Kopřiva lužní, *Urtica kioviensis*, na soutoku Moravy a Dyje

Sumpf-Brennessel, *Urtica kioviensis*, im Thaya-March-Winkel (Südmähren, Tschechien)

Jiří Danihelka¹⁾ & Martin Lepší²⁾

¹⁾ Katedra botaniky Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, Kotlářská 2, 611 37 Brno a Správa chráněné krajinné oblasti Pálava, Náměstí 32, 692 01 Mikulov;
e-mail: daniel@palava.cz

²⁾ Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, Dukelská 1, 370 51 České Budějovice;
e-mail: lepsi@seznam.cz

Abstract

Urtica kioviensis was found for the first time in the Czech Republic in 1947 near the town of Moravský Písek in south-eastern Moravia. This was the only record until recently, and the species had been considered extinct since the early 1990s. In June 2001, another population of *U. kioviensis* was discovered in a temporary pool, surrounded by a hardwood floodplain forest, in the National Nature Reserve Ranšpurk south of the town of Lanžhot (South Moravia, south-east of the town of Břeclav). The site is situated in the floodplain of the Dyje River about 10 km from the northernmost localities of the species near the village of Hohe- nau along the March/Morava River in Lower Austria. *Urtica kioviensis* can be distinguished from *U. dioica* by its bright green colour, shiny leaves, glabrescence (only stinging hairs present), long creeping stem, usually rooting at lower nodes, and triangular, above sometimes connate stipules, as well as by its monoecism. It is a continental plant of river floodplains occurring from southern Russia in the east to Hungary in the west, with some isolated localities in Slovakia, eastern Austria, south-eastern Czechia, central Germany, and Denmark. In Central Europe, it is confined mainly to alder and willow carrs, exposed bottoms and banks of temporary pools and river oxbows, and different types of reed beds, all being permanently wet or temporarily flooded habitats. *Urtica kioviensis* forms creeping, densely leafy stems in autumn, which remain green till early spring.

Nomenklatura: Kubát et al. (2002), Frahm & Frey (1992), Moravec et al. (1995).

Úvod

Kopřivu lužní, *Urtica kioviensis* Rogow. (Bull. Soc. Imp. Natur. Moscou 16: 324, 1843; přehled synonym viz Chrtek 1988), objevil v České republice poprvé v září roku 1947 S. Staněk v mokřadní olšině Olšový les jihovýchodně od Moravského Písku; her- bářové doklady jsou uloženy v herbářích Moravského zemského muzea v Brně

a katedry botaniky Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně (BRNU; Chrtek 1979; cf. Dostál et al. 1948–1950: 518). Nález se nepodařilo od té doby ověřit, a tak zbývala jen naděje vyjádřená slovy: „Není vyloučeno, že při pozorném detailním průzkumu bude *U. kioviensis* nalezena i na jiných lokalitách (především v zamokřených olšínách) na jižní Moravě“ (Chrtek 1979), později doplněná i o přesnější prostorové určení očekávaného budoucího nálezu: „při dol. toku řeky Moravy a při soutoku Moravy a Dyje“ (Chrtek 1988).

Druhý nález kopřivy lužní v České republice se po bezmála 55 letech podařil účastníkům setkání muzejních botaniků, které se konalo v červnu 2001 v Mikulově. Sedmého června směřovala jedna z exkurzí do národní přírodní rezervace Raňšpurk nedaleko soutoku Moravy a Dyje, kde během čtvrt hodinové [*sic!*] návštěvy pralesa upoutala na břehu vysýchající tůň v severovýchodním cípu rezervace pozornost druhého z autorů podivná kopřiva. Výsledek velmi zběžného určení, totiž že jde o kopřivu lužní, se zdál skoro neuvěřitelný, a proto účastníci exkurze odebrali několik exemplářů k podrobnějšímu studiu (herbářové doklady jsou uloženy v herbářích Jihočeského muzea v Českých Budějovicích a katedry botaniky Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně). Po návratu z exkurze pak autoři této zprávy definitivně určili nalezenou kopřivu jako *U. kioviensis*; jednu nebo dvě sebrané rostliny bylo dokonce nutné zachránit z odpadkového koše, kam byly mezitím odloženy jako nezajímavé.

Na okolnostech nálezu je pozoruhodné, že na tak frekventovaném místě, jakým tato část rezervace Raňšpurk bezesporu je, kopřiva lužní tak dlouho unikala pozornosti. A to navzdory faktu, že území na soutoku Moravy a Dyje bylo v nedávné době podrobně floristicky zmapováno (Šumberová et al. 2000) a výskyt kopřivy lužní bylo možné očekávat, protože roste na dolnorakouském břehu Moravy (Schratt-Ehrendorfer 1999). V rezervaci samotné pak, s trochou nadsázky, součet výměry veškerých pokusných ploch lesnického výzkumu patrně převyšuje celkovou výměru rezervace (cf. Vrška 1998).

Cílem příspěvku je popsat okolnosti nálezu, upozornit na morfologické rozdíly druhů *Urtica dioica* a *U. kioviensis*, zprostředkovat poznatky o fenologickém vývoji a shrnout novější informace o cenotické vazbě i ekologických nárocích kopřivy lužní v některých středoevropských zemích, a konečně povzbudit botanickou obec k pátrání po dalších nalezištích druhu na jižní Moravě.

Rozlišení kopřivy lužní a kopřivy dvoudomé

Rozlišovací znaky kopřivy lužní a kopřivy dvoudomé, které jsme převzali z literatury (Chrtek 1988, Fischer 1994, Zólyomi 1936) a z větší části ověřili na rostlinách, jsou uvedeny v tab. 1.

Ve srovnání s kopřivou dvoudomou má kopřiva lužní v poměru k délce čepele delší řapíky a hruběji pilovité až skoro zubaté čepele. Při rozhodování o tom, zda jde o jedno-

Tab. 1. – Morfologické rozdíly druhů *Urtica kioviensis* a *U. dioica* (sec. Chrtek 1988, Fischer 1994, Zólyomi 1936).

Tab. 1. – Morphologische Unterschiede zwischen *Urtica kioviensis* a *U. dioica* (sec. Chrtek 1988, Fischer 1994, Zólyomi 1936).

znak	<i>Urtica kioviensis</i>	<i>Urtica dioica</i>
pohlavnost	rostlina jednodomá, výjimečně dvoudomá	rostlina dvoudomá, výjimečně jednodomá
odění	tvořeno žahavými chlupy, velmi vzácně i vtroušenými nežahavými chlupy	tvořeno žahavými chlupy i kratšími nežahavými chlupy
palisty	(široce) trojúhelníkovité, zašpičatělé, velmi proměnlivého tvaru	většinou kopinaté nebo úzce vejčité, špičaté
palisty sousedních listů	v horní části lodyhy často aspoň na bázi párovitě rostlé	vždy volné
samčí květenství	často kratší než řapíky listů, z jejichž paždí vyrůstají	často delší než řapíky listů, z jejichž paždí vyrůstají
okvěti samičích květů	téměř lysé, větší	krátce chlupaté, menší
okvěti samčích květů	max. do 1/3 rostlé	až do 1/2 rostlé
lodyha	(dlouze) plazivá, s přímými výhony nebo vystoupává, na bázi bohatě kořenující, na bázi 5–8 mm silná, lehce smáčknutelná, nápadně tenkostěnná, zaobleně čtyřhranná	přímá, na bázi nekořenující nebo zřídka s kořeny na dolních nodech, na bázi většinou do 5 mm silná, pevná, vždy výrazně čtyřhranná
listová čepel	světle zelená, svrchu (až do podzimu) lesklá	tmavě až šedavě zelená, většinou matná
nažky	(1,6–) 1,7–1,9 (–2,0) mm dl. v obrysu eliptické až úzce vejčité	1,0–1,2 (–1,3) mm dl. v obrysu vejčité

domou, anebo dvoudomou rostlinu, je třeba vzít v potaz, že v dolní části lodyhy nesou dílčí květenství často jen samičí květy, ve střední části květy obojího pohlaví a v horní části jen samčí květy, a proto je nutné rostlinu důkladně prohlédnout a zároveň přihlédnout i k její fenologické fázi. Rozkvétající kopřiva lužní se totiž může jevit jako samčí exemplář dvoudomého druhu, a teprve později se ve střední části lodyhy začínají vyvíjet i oboupohlavná květenství. Naproti tomu na podzim jsou samčí květy často opadané, a rostliny se jeví opět jako dvoudomé, tentokrát však samičí (Zólyomi 1936, Chrtek 1988). Kopřiva lužní má i v zimě zelené, olistěné konce výhonů, jejichž listy odumírají až brzy zjara (Pečenjuk 1993, Fischer 1994, L. Ehrendorfer-Schratt, in litt.; viz níže), zatímco u kopřivy dvoudomé zůstávají zelené jen velmi malé listy na výhonech těsně u povrchu půdy; i ty však odumírají za tuhých zim (Jäger 2001). Při pořizování herbářového dokladu v době nálezů mladé rostliny při dotyku silně pálily, což souhlasí s údaji uváděnými v literatuře (cf. Zólyomi 1936).

Na obr. 1 je silueta herbářového dokladu z Ranšpurka (leg. J. Danihelka 21. 6. 2001). Výstižné kresby vrcholu a báze lodyhy lze nalézt v Květeně České socialistické republiky (A. Skoumalová-Hadačová in Chrtek 1988). Kresby listů, palistů i samčích a samičích květů přináší Zólyomi (1936), kresby a siluety listů pak Chrtek (1979).

Obr. 1. – Kopřiva lužní, *Urtica kioviensis*. Distr. Břeclav, Lanžhot: tůň v severovýchodním cípu rezervace Raňšpurk, asi 4 km SSV od soutoku Kyjovky s Dyjí; leg. J. Michálek, 7. června 2001. Doklad je uložen v BRNU.

Abb. 1. – Sumpf-Brennesele, *Urtica kioviensis*. Bez. Břeclav, Lanžhot: Tümpel im nordöstlichen Winkel des Naturschutzgebietes Raňšpurk, etwa 4 km NNO vom Zusammenfluß des Flusses Kyjovka mit der Thaya; leg. J. Michálek, 7. Juni 2001; aufbewahrt in BRNU.

Fenologický vývoj

Poznatky o fenologickém vývoji kopřivy lužní ze střední Evropy pravděpodobně neexistují. Ve Voroněžské oblasti jej však na základě studia bohatých populací v nivě řeky Choper v Choperském národním parku popsala Pečenjuk (1993). Považujeme tento popis za natolik zajímavý, že jej ve zkráceném znění přejímáme: Listy na přezimujících plazivých lodyhách odumírají v době jarních záplav. V polovině dubna vyrůstají z úžlabí již odumřelých loňských listů přímé výhony, které koncem května dosahují 20 cm výšky. Současně rostlina vyhání z uzlin přezimujících lodyh adventivní kořeny. Na méně vlhkých místech se rostliny vyvíjejí o něco rychleji než v hlubší vodě. Květenství se objevují v polovině června, na mokřých stanovištích o něco později. Většina rostlin kvete v červenci a počátkem srpna, zralé plody opadávají v druhé polovině září a počátkem října. Koncem srpna začínají žloutnout listy na generativních výhonech, které současně z úžlabí dolních listů vyhánějí hustě olistěné plazivé nebo mírně vystoupavé přezimující výhony; ty jsou bohatě olistěné drobnými listy a obvykle hustě pokryté zahavými chlupy. Koncem září dosahují tyto výhony 40–60 cm délky a postupně se větví; jejich postranní větve dorůstají koncem podzimu 10–30 cm délky. Generativní výhony zcela odumírají do konce října. Přezimující výhony vytvářejí na sušších i zaplavených místech nápadně zelený aspekt.

Celkové rozšíření

Kopřivu lužní lze charakterizovat jako druh subkontinentální jihovýchodoevropské západoponticko-panonské lesní flóry (Meusel et al. 1965, Konczak et al. 1968 – tamtéž viz mapu celkového areálu).

Ve střední Evropě je známa z kontinentálně laděného středního Německa, a to z poříčí Havoly mezi Berlínem a Braniborem/Brandenburgem a snad i ze Spreewaldu v Braniborsku (Konczak et al. 1968), od soutoku Havoly a Labe poblíž Havelbergu v Sasku-Anhaltsku (Gutte et al. 1973), jakož i z Meklenburska od obce Faulenrost asi 35 km západně od města Neubrandenburg (Schoknecht 1988). Nejdále k severozápadu zasahuje na dánský ostrov Sjælland, kde byla objevena teprve nedávno na několika lokalitách (Faurholdt & Schou 1994).

V Rakousku roste kopřiva lužní výhradně v nivě Moravy v Dolních Rakousích (Fischer 1994; Schratt-Ehrendorfer 1999, etiam in litt.) přibližně mezi obcemi Marchegg na jihu a Hohenau/Cahnov na severu; nejsevernější lokalita se nachází asi 10 km jižně od rezervace Ranšpurk. Na Slovensku jsou známy dvě lokality v Záhorské nížině (Zohor, Jurský Šúr; Dostál 1989, Zemanová 1996), jedna u Palárikova v Podunajské nížině (Osvačilová 1956, Zlatník et al. 1958) a další u obce Leles u Kráľovského Chlmce v Východoslovenské nížině (Dostál 1989).

Největší arela druhu zaujímá povodí Dunaje, Tisy a Sávy, a to na Zakarpatské Ukrajině (cf. Fl. Exs. Reipubl. Bohem. Slov. no. 604), v Maďarsku, severním Chorvatsku a severním Srbsku. Izolovaná naleziště jsou v Sedmihradsku (povodí řeky Olt). Další arela je v Hornotrácké nížině v západním Bulharsku (Zólyomi 1936, Konczak et al. 1968).

Dále je kopřiva lužní známa z východní Moldovy. Na Ukrajině roste v Podolí u města Hmel'nickij na Jižním Bugu a v povodí Dněpru (byla popsána z okolí Kyjeva). Její areál pokračuje směrem k východu do Volžsko-donského a Zavolžského kraje, směrem k severu do okolí Voroněže a směrem k jihu do poříčí dolního Donu a oblastí na severovýchod od černomořského pobřeží v Ruské federaci (Konczak et al. 1968, Pečenjuk 1993). V Bělorusku je známo jediné naleziště, a to v národním parku Pripjať v jižní části země (Geltman & Klakockaja 1982). Pozoruhodný je izolovaný výskyt v Palestině (Konczak et al. 1968).

Vzhledem k disjunktivnímu areálu a ekologickým nárokům druhu (viz níže) se lze domnívat, že současný stav představuje relikv raně postglaciálního rozšíření, které bylo v minulosti pravděpodobně mnohem souvislejší. Hlavní příčinou ústupu druhu je nejspíš postupná změna klimatu během holocénu, spojená s úbytkem vhodných stanovišť v důsledku hustého osídlení v Evropě (Konczak et al. 1968).

Vazba na rostlinná společenstva a ekologické nároky

V rezervaci Ranšpurk roste kopřiva lužní na břehu periodické tůně, která je ze západní, jižní a severní strany obklopena lužním lesem suššího křídla asociace *Fraxino pannonicae-Ulmetum*, ze severní strany pak sousedí s průsekem lesní cesty. Populace čítala při návštěvě lokality 22. srpna 2001 několik desítek kvetoucích a plodných rostlin (nejvyšší byly asi 1,3 m vysoké) na ploše několika desítek metrů čtverečných. Porost byl omezen na mírně se svažující břeh tůně a na ztrouchnivělý padlý kmen ležící v tůni. Zjara je tato prohlubeň obvykle naplněna vodou, která v průběhu vegetační sezóny v některých letech úplně vysychá. Charakter vegetace je zřejmý z fytoocenologických snímků v tab. 2.

Doprovodná vegetace se svým složením blíží společenstvům svazu *Bidention tripartitae* (Vicherek et al. 2000), konkrétněji porostům označeným v citované práci jako společenstvo *Bidens frondosa*. Ekotonální charakter stanoviště, který úzce souvisí s dynamikou vodního režimu, je zřejmý z bohatého zastoupení diagnostických druhů dalších svazů, a to *Caricion gracilis* (např. *Lythrum salicaria* a *Poa palustris*), *Oenathion aquaticae* (např. *Oenanthe aquatica* a *Rorippa amphibia*), *Phragmition communis* (*Lycopus europaeus* a *Calystegia sepium*), ba dokonce *Lemnion minoris* (*Riccia fluitans*) a *Batrachion aquaticalis* (*Hottonia palustris*).

Výskyt kopřivy lužní v různých rostlinných společenstvech podrobně analyzoval Konczak et al. (1968) na základě vlastních fytoocenologických snímků z Braniborska a literárních údajů z Maďarska. V obou zemích byla tato kopřiva zaznamenána v různých typech rákosin široce pojaté asociace *Scirpo-Phragmitetum* W. Koch 1926 s druhy *Phragmites australis*, *Typha latifolia*, *Glyceria maxima* a *Stachys palustris*, jakož i v chrastricových rákosinách asociace *Phalaridetum arundinaceae* Libbert 1931.

Přehled dalších údajů o výskytu kopřivy lužní v různých biotopech a o některých doprovodných rostlinách přinášíme v tab. 3; jde o informace, které nebyly nebo nemohly být známy autorům výše citované práce.

Tab. 2. – Fytoocenologické snímky s druhem *Urtica kioviensis* z rezervace Ranšpurk.Tab. 2. – Pflanzensoziologische Aufnahmen mit *Urtica kioviensis* aus dem Naturschutzgebiet Ranšpurk.

Druh / číslo snímku	1	2	Druh / číslo snímku	1	2
E ₁ :					
<i>Urtica kioviensis</i>	2b	2b	<i>Stachys palustris</i>	.	+
<i>Bidens frondosa</i>	3	3	<i>Hottonia palustris</i>	+	+
<i>Alopecurus aequalis</i>	+	+	<i>Glyceria fluitans</i>	+	+
<i>Persicaria hydropiper</i>	+	+	<i>Lysimachia vulgaris</i>	+	+
<i>Myosoton aquaticum</i>	+	+	<i>Myosotis caespitosa</i>	3	.
<i>Ranunculus sceleratus</i>	+	+	<i>Callitriche</i> sp.	+	.
<i>Lythrum salicaria</i>	1	+	<i>Cardamine pratensis</i> s. l.	+	.
<i>Galium elongatum</i>	1	+	<i>Rubus caesius</i>	+	.
<i>Poa palustris</i>	+	+	<i>Urtica dioica</i>	.	+
<i>Carex acuta</i>	+	.	<i>Mentha arvensis</i>	.	+
<i>Myosotis palustris</i> subsp. <i>laxiflora</i>	.	+	<i>Symphytum officinale</i>	.	r
<i>Carex riparia</i>	.	r	E ₀ :		
<i>Oenanthe aquatica</i>	+	1	<i>Drepanocladus aduncus</i>	2b	2a
<i>Rorippa amphibia</i>	+	+	<i>Riccia fluitans</i>	2a	2a
<i>Lycopus europaeus</i>	1	1	<i>Calliargon cordifolium</i>	1	.
<i>Calystegia sepium</i>	.	+	<i>Brachythecium rivulare</i>	.	+

Hlavičkové údaje:

Lanžhot (distr. Břeclav, 7267b): rezervace Ranšpurk, tůň u plotu nedaleko severovýchodního cípu rezervace, 4 km SSV od soutoku Kyjovky s Dyjí; 153 m n. m.; zapsal 22. 8. 2001 J. Danihelka.

1. No. 452 573; 12 m², pokryvnost E₁ = 75 %, E₀ = 40 %, sklon 5°, orientace S. – 2. No. 452 574; 20 m², pokryvnost E₁ = 70 %, E₀ = 20 %, sklon 5°, orientace V.

Z tab. 3 vyplývá, že v České republice a v sousedních státech se kopřiva lužní vyskytuje rovněž v mokřadních olšinách svazu *Alnion glutinosae*, hlavně asociace *Carici elongatae-Alnetum*, a méně často v mokřadních vrbinách svazu *Salicion cinereae*. Z podobných společenstev je uváděna také z Maďarska (Borhidi & Sánta 1999). Dále roste na březích a dnech periodicky vysýchajících vod ve společenstvech svazu *Oenanthion aquaticae*, popř. *Bidention tripartitae*, odkud zasahuje na jedné straně do pobřežních rákosin a ostřicových porostů svazů *Caricion gracilis* a *Phragmition communis*, na druhé straně do vodní vegetace svazu *Nymphaeion albae*. Tyto biotopy jsou v povodí Moravy a Dyje nezřídka součástí vegetační mozaiky lužního lesa asociace *Fraxino pannonicae-Ulmetum*, přinejmenším jejího vlhčího křídla. To se shoduje s údaji z Maďarska (Borhidi & Sánta 1999 pod jménem *Fraxino pannonicae-Alnetum* Soó & Komlódi 1958) a Chorvatska (Emerović et al. 1964), kde se některé vlhčí typy panonských lužních lesů ekologicky blíží mokřadním olšinám. Lokalita v rezervaci Ranšpurk tedy svým charakterem dobře odpovídá literárním údajům o cenotické vazbě druhu.

Podle dosavadních poznatků se kopřiva lužní vyskytuje na stanovištích s vysoko položenou, často kolísající hladinou podzemní vody, která vysychá až během léta. Podle třídění vodních a bahenních rostlin, které navrhl Hejný (1960), lze proto kopřivu lužní s jistými výhradami považovat za uliginosofyt, který prodělává vegetační období

Tab. 3. – Přehled údajů o výskytu koprivy lužní v různých biotopech a o doprovodných druzích.

Tab. 3. – Übersicht der Angaben über das Vorkommen der Sumpf-Brennessel in verschiedenen Lebensräumen und über die begleitenden Pflanzenarten.

Stát, lokalita	biotop a doprovodné druhy
Česká republika Moravský Písek – S. Staněk in Chrtek (1979)	<u>mokřadní olšina</u> („chůdovitý olšoluh“): <i>Calamagrostis canescens</i> , <i>Carex elongata</i> , <i>Chenopodium polyspermum</i> , <i>Galium palustre</i> , <i>Hottonia palustris</i> , <i>Myosoton aquaticum</i> , <i>Peucedanum palustre</i> , <i>Phragmites australis</i> , <i>Polygonum hydropiper</i>
Německo soutok Havoly a Labe – Gutte et al. (1973)	<u>mokřadní olšina a mokřadní vrbina</u> : <i>Alnus glutinosa</i> , <i>Salix cinerea</i> ; <i>Bidens frondosa</i> , <i>Calystegia sepium</i> , <i>Epilobium hirsutum</i> , <i>Eupatorium cannabinum</i> , <i>Galium elongatum</i> , <i>Glyceria maxima</i> , <i>Mentha aquatica</i> , <i>Rumex hydrolapathum</i> , <i>Sium latifolium</i> , <i>Stachys palustris</i> , <i>Thelypteris palustris</i> , <i>Teucrium scordium</i> <u>chrasticová rákosina</u> (<i>Phalaridetum arundinaceae</i>): <i>Bidens frondosa</i> , <i>Glyceria maxima</i> , <i>Solanum dulcamara</i> , <i>Stachys palustris</i>
Faulenrost v Meklenbursku – Schoknecht (1988)	<u>mokřadní olšina v (polo)zazemněném slepém rameni</u> : <i>Alnus glutinosa</i> , <i>Fraxinus excelsior</i> , <i>Sorbus aucuparia</i> ; např. <i>Carex acuta</i> , <i>C. acutiformis</i> , <i>C. elata</i> , <i>C. riparia</i> , <i>C. remota</i> , <i>Chrysosplenium alternifolium</i> , <i>Galium palustre</i> , <i>Glyceria fluitans</i> , <i>Iris pseudacorus</i> , <i>Lycopus europaeus</i> , <i>Ranunculus repens</i> , <i>Solanum dulcamara</i>
Slovensko Bažantnice u Palárikova – Osvačilová (1956)	sníženiny s tůněmi v mokřadní olšině obklopené/sousedící s lužním lesem „ <i>Fraxineto-Alnetum glutinosae</i> “: <i>Fraxinus excelsior</i> , <i>Alnus glutinosa</i> , <i>Ulmus minor</i> , <i>Populus alba</i> , <i>P. tremula</i> ; <i>Alisma lanceolatum</i> , <i>Carex elata</i> , <i>C. vesicaria</i> , <i>Hottonia palustris</i> , <i>Iris pseudacorus</i> , <i>Mentha aquatica</i> , <i>M. longifolia</i> , <i>Poa palustris</i> , <i>Rumex hydrolapathum</i> , <i>Sium latifolium</i> , <i>Solanum dulcamara</i>
tamtéž – Zlatník et al. (1958)	<u>dlouhopleté rameno</u> : <i>Alisma plantago-aquatica</i> , <i>Carex riparia</i> , <i>Iris pseudacorus</i> , <i>Mentha arvensis</i> , <i>Myriophyllum spicatum</i> , <i>Oenanthe aquatica</i> , <i>Sium latifolium</i> , <i>Spirodela polyrrhiza</i> , <i>Typha angustifolia</i> , <i>T. latifolia</i> , <i>Utricularia „vulgaris“</i>
Šúr u Svätého Juru – Zemanová (1996)	<u>mokřadní olšina as. <i>Carici elongatae-Alnetum</i></u>
Rakousko niva Moravy – L. Ehren- dorfer-Schratt (in litt.; cf. etiam Schratt- Ehrendorfer 1999)	<u>slepá ramena, tůně a příkopy na světlinách lužního lesa</u> , v létě ještě zavodněné, na podzim vysychající; porosty sv. <i>Oenanthon aquaticae</i> , vnitřní okraje rákosin as. <i>Phragmitetum communis</i> , vzácně dokonce as. <i>Myriophyllo-Nupharetum</i> ; <i>Oenanthe aquatica</i> , <i>Hottonia palustris</i> , <i>Rorippa amphibia</i> , <i>Lemna minor</i> , výjimečně dokonce <i>Lathyrus palustris</i>

v ekofázi litorální nebo limózní a kvete a plodí převážně ve fázi terestrické, nebo dokonce za ochthohydrofyt, který prodělává menší část vývoje v hydrofázi, větší část v litorální a limózní ekofázii a zbytek v ekofázi terestrické. Ekologické nároky koprivy lužní dobře odrážejí jména druhu v některých národních jazycích: Sumpf-Brennessel (německy), Sump-Naelde (dánsky) a močvarna kopriva (srbsky).

Kopriva lužní osídluje převážně polostinná až stinná stanoviště, kde zastínění zajišťuje buď stromové patro lužního lesa či mokřadní olšiny, nebo horní bylinné patro rákosiny. Je to hemerofobní druh (cf. Konczak et al. 1968), který se zapojuje pouze nebo převážně do přirozených společenstev a zcela se vyhýbá místům silně ovlivněným lidskými zásahy.

Závěr

Na základě našeho nálezu lze kopřivu lužní (po 54 letech od prvnálezu) přeřadit z kategorie vyhynulých druhů české květeny (Holub & Procházka 2000) do kategorie druhů kriticky ohrožených. Nedokážeme nicméně předpovědět, zda bude nalezena ještě na dalších místech v Dyjsko-svrateckém a Dolnomoravském úvalu. Pravděpodobně to však je, neboť jde sice o poměrně snadno určitelnou, ale bez předchozí zkušenosti stejně snadno přehlédnutelnou rostlinu, což nově objevená lokalita na tak často navštěvovaném místě jen potvrzuje. Kromě toho se tato kopřiva v Podyjí a v Pomoraví vyskytuje na stanovištích, která nejsou obvykle až do počátku léta dosažitelná suchou nohou ani v gumových holínkách nebo která jsou přístupná teprve v zimě při zámrazu (L. Ehrendorfer-Schratt, in litt.); botanický výzkum je na těchto místech navíc znepříjemněn hojným výskytem komárů. Výskyt v Olšovém lese u Moravského Písku pravděpodobně zanikl. Druh tam bezvýsledně hledal v osmdesátých letech V. Grulich (in verb.) a znovu v dubnu 2002 J. Roleček. Podle jeho informací je v současné době nejlhčí část lesa, kde kopřiva nejspíš rostla, vykáčena, a na lokalitě tak scházejí vhodné biotopy.

Jako nejlepší způsob ochrany populace, která se nachází v národní přírodní rezervaci, se nám jeví ponechání tůně bez jakéhokoli zásahu. Současně by bylo vhodné založit na podobném místě náhradní porost z několika odebraných částí zakořeněné lodyhy.

Poděkování

Za určení mechorostů z fytoecnologických snímků děkujeme S. Kubešové (Brno). Za informace o výskytu kopřivy lužní na rakouském břehu Moravy vděčíme dr. L. Ehrendorferové-Schrattové (Videň). Terénní výzkum prvního z autorů byl podpořen z grantu 206/01/P115 Grantové agentury České republiky.

Zusammenfassung

Zum erstenmal wurde *Urtica kioviensis* in Tschechien in 1947 bei Moravský Písek im südöstlichen Mähren gefunden. Der Erstfund ist nie bestätigt worden, und in die zweite Ausgabe der Roten Liste der Gefäßpflanzen Tschechiens wurde die Sumpf-Brennnessel als erloschen aufgenommen. Im Juni 2001 wurde jedoch eine andere Population dieser Art in einem Tümpel im Auwald des National-Naturschutzgebiets Ranšpurk in den Thayaauen südlich der Stadt Lanžhot/Landshut (Südmähren, südlich von Břeclav/Lundenburg) gefunden. Der Fundort befindet sich etwa 10 km nördlich von dem nördlichst gelegenen Wuchsort der Sumpf-Brennnessel in den niederösterreichischen Marchauen. *Urtica kioviensis* unterscheidet sich von *U. dioica* durch ihre hellgrüne Farbe, glänzenden Blätter, Abwesenheit normaler Haare (nur Brennhaare vorhanden), den langkriechenden, an unteren Knoten reich bewurzelten Stängel und dreieckige, zugespitzte Nebenblätter, die am Grund oft teilweise verwachsen sind, sowie durch ihre Einhäusigkeit. Es ist eine kontinentale Stromtalpflanze, deren disjunktives Gesamtareal von Südrussland im Osten bis nach Ungarn im Westen reicht. Zerstreute Vorkommen befinden sich dann in der Slowakei, Niederösterreich, Südmähren, Mitteldeutschland und Dänemark. In Mitteleuropa kommt die Sumpf-Brennnessel vor allem in Erlen- und Weidenbrüchen, periodisch trockenfallenden Altwässern und Röhrrichten. Die Art überwintert mit grünen, dicht beblätterten kriechenden Trieben.

Literatura

- Borhidi A. & Sánta A. (1999): Vörös könyv Magyarország növényátársulásairól 2. – In: A KöM Természetvédelmi hivatalának tanulmánykötetei, 6: 1–404, TermészetBÚVÁR Alapítvány Kiadó, Budapest.
- Dostál J. et al. (1948–1950): Květena ČSR 1, 2. – Praha.
- Dostál J. (1989): Nová květena ČSSR. Vol. 1. – Academia, Praha.
- Emrovič B., Glavač V. & Pranjić A. (1964): Über die Stammform der spitzbllättrigen Esche (*Fraxinus angustifolia* Vahl) in verschiedenen Auenwaldgesellschaften des Savagebietes in Kroatien (Jugoslawien). – Schweiz. Z. Forstw. 3: 143–162. [non vidi; cit. sec. Konczak et al. 1968]
- Faurholdt A. N. & Schou J. C. (1994): Sump-Naelde (*Urtica kioviensis* Rogow.) – ny art for Norden. – Urt 1994: 67–73.
- Fischer M. A. [ed.] (1994): Exkursionsflora von Österreich. – Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart & Wien.
- Frahm J.-P. & Frey W. (1992): Moosflora. Ed. 3. – Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart.
- Geltman D. V. & Klakockaja T. N. (1982): Pervaja nachodka *Urtica kioviensis* Rogow. v Belorussii. – Zapov. Belorussii 1982(6): 65–66. [non vidi; cit. sec. Ref. Žurn., Biol. 04.V. Bot., 1982(10): 77; nr. 10B565]
- Gutte P., Jage H. & Jage I. (1973): *Urtica dioica* Rogow. im Elbe-Havel-Winkel (Bezirk Magdeburg, DDR). – Gleditschia 1: 95–97.
- Hejný S. (1960): Ökologische Charakteristik der Wasser- und Sumpfpflanzen in den slowakischen Tiefebenen (Donau- und Theissgebiet). – Bratislava.
- Holub J. & Procházka F. (2000): Red list of the vascular plants of the Czech Republic – 2000. – Preslia 72: 187–230.
- Chrtěk J. (1979): Klíč k určení zástupců rodu *Urtica* L. v ČSR. – Zpr. Čs. Bot. Společ. 14: 1–7.
- Chrtěk J. (1988): *Urtica* L. – kopřiva. – In: Hejný S. & Slavík B. [eds], Květena České socialistické republiky, 1: 532–538, Academia, Praha.
- Jäger E. (2001): Kommentare zur Neubearbeitung der Exkursionsflora von Deutschland, Band 4 (Kritischer Band). I. Zur Verbreitung und Biologie der Arten. – Schlechtendalia 7: 17–28.
- Konczak P., Sukopp H. & Weinert E. (1968): Zur Verbreitung und Vergesellschaftung von *Urtica kioviensis* Rogowitsch in Brandenburg. – Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenburg 105: 108–116.
- Kubát K. et al. [eds] (2002): Klíč ke květeně České republiky. – Academia, Praha.
- Meusel H., Jäger E. & Weinert E. (1965): Vergleichende Chorologie der zentraleuropäischen Flora. – Jena.
- Moravec J. et al. (1995): Rostlinná společenstva České republiky a jejich ohrožení. Ed. 2. – Severočes. Přír., suppl. 1995: 1–206.
- Osvačilová V. (1956): Druhé nálezisko *Urtica kioviensis* v ČSR. – Biológia 11: 166–168.
- Pečenjuk E. V. (1993): *Urtica kioviensis* (Urticaceae) v Choperskom gosudarstvennom zapovednike. – Bot. Žurn. 78(8): 50–53.
- Schoknecht T. (1988): Ein Vorkommen von *Urtica kioviensis* Rogow. in Mittelmecklenburg. – Bot. Rundbr. Bez. Neubrandenburg 20: 49–51.
- Schratt-Ehrendorfer L. (1999): Zur Flora und Vegetation des österreichischen March- und Thaya-Tales. – In: Kelemen J. & Oberleitner J. [eds], Fließende Grenzen. Lebensraum March-Thaya-Auen, p. 181–202, Umweltbundesamt, Wien.
- Šumberová K., Grulich V. & Danihelka J. (2000): Flóra cévnatých rostlin. – In: Vicherek J., Antonín V., Danihelka J., Grulich V., Gruna B., Hradílek Z., Řehořek V., Šumberová K., Vampola P. & Vágner A., Flóra a vegetace na soutoku Moravy a Dyje, p. 107–180, Masarykova univerzita v Brně, Brno.
- Vicherek J., Šumberová K. & Řehořek V. (2000): Vegetace. – Ibidem, p. 181–289, Masarykova univerzita v Brně, Brno.
- Vrška T. (1998): Prales Ranšpurk po 21 letech (1973–1994). – Lesnictví-Forestry 44: 440–473.

- Zemanová A. [ed.] (1996): Červené zoznamy flóry a fauny Národnej prírodnej rezervácie Šúr. – Litera pre APOP [Asociácia priemyslu a ochrany prírody], [Bratislava].
- Zlatník A., Pelíšek J., Horák J. & Vorel J. (1958): Waldtypologische Unterlagen zur XII. Internationalen pflanzengeographischen Exkursion. – Brno.
- Zólyomi B. (1936): *Urtica kioviensis* Rogowitsch neu für die deutsche Flora. – Verh. Bot. Ver. Prov. Brandenburg 76: 152–156.

Došlo dne 26. 3. 2002

ZPRÁVY O LITERATUŘE / BOOK REVIEWS

Šmiták J. & Tichý L.

Ohrožené rostliny města Brna. I. díl

Rezekvítek, Brno, 1997, 76 p., barevná fotografická příloha.

Tichý L., Šmiták J. & Řepka R.

Ohrožené rostliny města Brna. II. díl

Rezekvítek, Brno, 1999, 74 p. + 11 p. příloha + mapa, barevná fotografická příloha.

Tichý L., Řepka R. & Šmiták J.

Ohrožené rostliny města Brna. III. díl

Rezekvítek, Brno, 1999, 86 p. + 12 p. příloha, barevná fotografická příloha, ISBN 80-902954-7-9

Známé brněnské občanské sdružení Rezekvítek vydalo s podporou magistrátu města Brna v rozmezí let 1997–2001 velmi hezkou a užitečnou trojdílnou botanickou příručku, věnovanou ohroženým cévnatým rostlinám na území moravské metropole. Ačkoliv není tato publikace v žádném případě zamýšlena jako vědecké dílo – autoři skromně uvádějí, že „jejich cílem je upozornit na vzácné a mizející druhy brněnské květeny“, zdá se mi (alespoň z pohledu obyvatele české kotliny), že v botanických kruzích zůstala nezaslouženě nepovšimnuta. Poněvadž je zde uvedena mj. i celá řada originálních údajů o výskytu vzácných druhů, které významně doplňují publikované rozšíření v nové Květeně ČR, chtěl bych na tuto příručku jako důležitý informační pramen upozornit.

Ve třech brožovaných sešitech ve velmi jednoduché a přehledné podobě postupně autoři shrnuli informace o aktuálním výskytu 260 nejohroženějších druhů v hranicích města. 174 nejvýznamnějším druhům je věnována vždy celá stránka textu s popisem a s černobílou ilustrací, zbylých 86 je pak v závěru 3. svazku uvedeno v krátkém přehledu pouze s konkrétními lokalitami. Dalších 69 druhů je uvedeno v soupise vyhybných druhů. V každém sešitu je připojena i zdařilá barevná fotografická příloha, která ve všech sešitech zachycuje celkem 127 druhů. Úplně na závěr celé práce je pak v posledním sešitu připojen regionální Červený seznam ohrožených druhů. Vznikla tak vlastně, dalo by se s nadsázkou říci, malá květena Brna, která je, jestli se nemýlím, druhou novodobou městskou květenou v ČR po nedávno vydané úplně květeně Plzně.